บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

หนังสือ เอกสารและตำราต่าง ๆ ที่กล่าวถึงตัวพรานโนรามีน้อยมาก เอกสารส่วนใหญ่จะกล่าวถึงตำนานหรือที่มาของการแสดงโนรา ด้วยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นเรื่องของพรานโนรา ดังนั้นผู้วิจัยจะกล่าวถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพรานโนรา โดยจะจัดแบ่งเป็น 2 ช่วง คือช่วงแรก เป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวกับพราน และในช่วงต่อไปจะเป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวกับโนรา เอกสารที่ใช้ในการศึกษามีดังต่อไปนี้

ช่วงที่ 1 วรรณกรรมที่เกี่ยวกับพราน

สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้[1] จัดทำขึ้นโดยสถาบันทักษิณคดีศึกษา เป็นหนังสือรวบรวมศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ของทางภาคใต้ ในบรรดาข้อมูลดังกล่าวก็ได้มีข้อมูลเกี่ยวกับพรานโนรา ดังนี้

"พราน : ตัวตลกโนรา" โดยภิญโญ จิตต์ธรรม หน้า 2416 -2417 ความว่า "พรานซึ่งเป็นตัวตลกของโนราเดิมเป็นตัวละครในเรื่องพระสุธนมโนห์ราเมื่อโนรานำนิยายพระสุธนมโนห์รามาเล่น เมื่อถึงตอนกินรีอาบน้ำในสระ ผู้เล่นเป็นตัวพราน จะสวมหัวพรานพร้อมทั้งถือเชือกบ่วงบาศออกมาคล้องกินรีในที่สุดก็คล้องได้นางมโนห์รา การเล่นตอนนี้เรียกว่า "จับบทออกพราน" จากนั้นพรานก็แสดงไปตามเนื้อเรื่องต่อไป ต่อมาภายหลังแม้โนราจะแสดงเรื่องอื่น ๆ ก็ต้องออกพรานด้วยเสมอ ในการออกพรานต้องแสดงกิริยาท่าทางให้ชวนขบขัน ปรกติพรานจะนุ่งผ้ายาว ซึ่งเป็นผ้าพื้น ไม่สวมเสื้อ เวลาออกพราน จึงชอบทำตัวให้คด ๆ งอ ๆ แขม่วหน้าท้องให้ดูพิกล เวลาเดินหรือนวยนาดที่เรียกว่า "นาดพราน" จะเล่นแขนเล่นไหล่ มีการชี้มือชี้ไม้ และแสดงอาการต้อม ๆ มอง ๆ อย่างเห็นได้ชัด เวลาขับร้องกลอน พรานจะทำเสียงให้เพี้ยนจากธรรมดา โดยมุ่งความขบขันเป็นหลัก"

---

[1]สถาบันทักษิณคดีศึกษา, "โนรา", สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 6, 10 (2529) : 2416-2417, 4060-4061.

จากบทความที่กล่าวนี้ทำให้ทราบว่า "พราน" ที่รับบทบาทเป็นตัวตลกของโนรานั้น เริ่มมีแสดงครั้งแรกในเรื่องพระสุธนมโนห์ราตอนคล้องนางกินรี อุปกรณ์ที่ต้องใช้ประกอบในตอนนี้ก็คือ หัวพราน และเชือกบ่วงบาศ การนำบทละครมาแสดงเป็นเรื่องนี้ในระยะต่อมาได้เรียกว่า "จับบทออกพราน" นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงกิริยาท่าทางของผู้ที่จะเป็นพรานว่าต้องแสดงกิริยาให้ดูน่าขัน มีการย้ายลำตัวให้คด ๆ งอ ๆ แขม่วหน้าท้องให้ดูแปลกกว่าที่ปฏิบัติอยู่ตามธรรมชาติ มีการแสดงท่าทางที่เรียกว่า "นาดพราน" มีการขับบทกลอน หรือบทขับพราน โดยการเล่นเสียงให้เพี้ยนไปจากเดิม สิ่งที่ปฏิบัติทั้งหมดมีจุดประสงค์เพื่อความตลกขบขัน และได้ทราบลักษณะการแต่งกายของพรานว่า จะนุ่งผ้ายาวซึ่งเป็นผ้าพื้นไม่สวมเสื้อ

"หัวพราน" โดยภิญโญ จิตต์ธรรม หน้า 4060 - 4061 ความว่า "หัวพรานหรือหน้าพราน หมายถึง หน้ากากที่ตัวพรานของโนราใช้ครอบหน้าเวลาออกแสดงในตอนที่เรียกว่า "จับบทออกพราน" หัวพรานทำด้วยไม้ที่เป็นมงคล โดยมากเลือกไม้ที่มีชื่อพอเอาเป็นเคล็ดได้ เช่น ไม้ยอ หรือ ไม้พูด โดยถือเอานามไม้ว่า "พูดแล้วคนยอ" นอกจากนี้อาจเป็นไม้มงคลอื่น ๆ ก็ได้ นำไม้ดังกล่าวมาแกะเป็นหน้าคนให้ครอบหน้าได้ลงพอดี เจาะรูตาเพื่อให้มองลอดออกมาได้ รูปหน้ามีลักษณะแก้มโหนก จมูกยาว ฟันหัก และมักเลี่ยมฟันทองหรือฟันเงิน ส่วนหัวติดด้วยแผ่นขนห่านสีขาว เพื่อเอาเคล็ดว่า "กล้าหาญ" (ภาษาถิ่นใต้ออกเสียงคำว่า "ห่าน" เป็น "หาน") หรืออาจใช้ขนสัตว์ที่มีสีอย่างผมของคนแก่มาติดแทนก็ได้ ส่วนใบหน้าจะทาชาด หัวพรานที่ดีเมื่อดูแล้วจะรู้สึกขบขัน เมื่อช่างแกะหน้าพรานเสร็จก็จะส่งให้หมอเบิดหู เบิดตา และเบิดปาก จากนั้นจึงนำหัวพรานเข้าพิธีโนราโรงครู เรียกว่า "เข้าครู" เป็นเสร็จพิธี นำไปใช้แสดงได้"

บทความนี้ทำให้ทราบว่า "หัวพรานหรือหน้าพราน" เป็นหน้ากากที่ทำขึ้นจากไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล ลักษณะของหน้าพรานนั้นจะต้องมีโหนกแก้ม มีจมูกยาว ฟันหัก และจะต้องเลี่ยมฟันอาจจะเป็นฟันทองหรือฟันเงินก็ได้ ส่วนของผมจะทำมาจากขนสัตว์สีขาว เช่น ขนค่าง ขนนก หรือขนห่าน ที่มีสีขาวเพราะจะต้องคำนึงถึงลักษณะของผมหงอก ส่วนของใบหน้าจะทาชาดเพื่อให้ใบหน้ามีสีแดง และยังกล่าวถึงลักษณะของหัวพรานที่ดีว่าเมื่อดูแล้ว

จะต้องรู้สึกขบขัน และจะต้องมีการทำพิธีเปิดปากเปิดตา เปิดหู เพื่อความขลังและเป็นกำลังใจแก่ผู้ที่จะแสดง จะเห็นได้ว่าหัวพราน หรือหน้าพราน เป็นอุปกรณ์หลักในการแสดงของตัวพราน ถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์และมีเคล็ดต่าง ๆ ที่น่าเคารพนับถือ

หนังสือ ที่ระลึกงานเชิดชูเกียรติศิลปินภาคใต้: ขุนอุปถัมภ์นรากร[2] จัดพิมพ์โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้รวบรวมบทความของนักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญทางด้านโนราซึ่งมีเรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับตัวพราน คือ

บทความเรื่อง "ขนบนิยมในการแสดงโนราในอดีต" โดยชวน เพชรแก้ว หน้า 60-61. กล่าวว่า "พรานโนราเป็นตัวแสดงที่สำคัญมากยิ่งตัวหนึ่ง ผู้แสดงเป็นพรานใช้ผู้ชายล้วน สวมหน้ากาก หน้าพรานหรือหน้ากากผู้ชายมักเป็นสีแดง ส่วนหน้าพรานหญิงที่เรียกว่า"ทาสี" เป็นสีขาวหรือสีเนื้อ หน้าพรานถือกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่ง จะต้องเก็บหน้าพรานไว้เป็นหิ้งโดยเฉพาะ และต้องบูชาเป็นประจำ มีเครื่องเซ่นคือ ปลามีหัวมีหาง การเซ่นอาจจะกระทำสัปดาห์ละ 2 วัน คือ วันจันทร์ วันเสาร์ หรืออาจปีละ 3-4 ครั้ง แล้วแต่จะยึดถือกัน"

จากบทความนี้ทำให้ทราบว่า ตัวพรานเป็นตัวละครที่สำคัญเพราะรับหน้าที่หลายบทบาททั้งเป็นตัวบอกเรื่อง เป็นบทบาทสมมติในการแสดง และเป็นตัวตลก และบอกต่ออีกว่าตัวพรานนั้นจะต้องใช้ผู้ชายแสดง ทั้งตัวที่รับบทบาทเป็นพรานผู้ชายและพรานผู้หญิง อุปกรณ์ที่จำเป็นคือหน้าพราน ของตัวพรานผู้ชายจะเป็นสีแดง และพรานผู้หญิงจะเป็นสีขาวหรือสีเนื้อ หน้าพรานถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์จะต้องเก็บไว้เป็นหิ้งโดยเฉพาะ ไม่เก็บไว้เป็นหิ้งที่มีพระพุทธรูปอยู่ด้วย เพราะมีความเชื่อว่าหน้าพรานเป็นผีอย่างหนึ่ง บางท่านกล่าวว่า

---

[2]สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, พุ่มเทวา (ที่ระลึกงานเชิดชูเกียรติศิลปินภาคใต้ : ขุนอุปถัมภ์นรากร) (กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์, 2523), หน้า 60-61, 66, 156.

"หน้าพรานเป็นผีแชง[3] (กะแชงเป็นพืชชนิดหนึ่ง สามารถนำมาทำเป็นเครื่องมุงหลังคา โดยนำมาเย็บเป็นแผ่น หรือเป็นตับ) แต่บางท่านกล่าวว่า "หน้าพรานเป็นผีปู่ย่าตายายต้องเคารพนับถือ"[4] จะต้องมีของเซ่นไหว้โดยกระทำกันสัปดาห์ละ 2 วัน หรือ ปีละ 3-4 ครั้ง แต่เท่าที่ทราบกล่าวกันว่า ทุกเทศกาลเดือนสิบ ของทางภาคใต้ ทุกคนที่มีหน้าพรานจะต้องเซ่นไหว้ของให้กินในวันนั้นด้วย

ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ยังมีบทความเรื่อง "องค์ประกอบของโนรารุ่นเก่า" โดยวิมล ดำศรี หน้า 66. กล่าวว่า "ตัวพราน จะต้องครอบหน้าหรือสวมหน้ากาก เรียกว่า "หน้าพราน" มีบทบาทหน้าที่หลัก คือเป็นตัวบอกเรื่องให้ผู้ดูทราบว่า วันนี้โนราคณะนี้จะแสดงเรื่องอะไร กับมีบทบาทอีกอย่างหนึ่งคือ ในการประกอบพิธีเฉี่ยนรูปหรือเฉี่ยนพรายซึ่งเป็นพิธีทางไสยศาสตร์พิธีหนึ่งนั้น พรานมีหน้าที่ถือเทริดรำหลอกล่อนายโรงไปตามจังหวะจนกระทั่งนายโรงร่ายรำไปสอดหัวเข้าในเทริดได้ ตัวพรานนี้ในอดีตเชื่อกันว่ามีอยู่ 3 คน คือ พรานบุญเป็นหัวหน้า พรานมือเหล็กกับพรานมือไฟเป็นคู่หู" และกล่าวต่อว่า "ตัวตลก ซึ่งบ่งชัดอยู่แล้วว่ามีบทบาทหรือภาระหน้าที่ทำให้ผู้ดูเกิดอารมณ์ขัน ที่น่าสังเกตเกี่ยวกับตัวตลกของโนรารุ่นแรกก็คือ ผู้ที่แสดงเป็นตัวตลกนั้นต้องสวมหน้ากากเสมอ ไม่มีการแสดงหน้าสดอย่างตัวพระตัวนาง หรือนางรำบางครั้งก็เรียกว่า "พราน" ด้วย"

จากบทความนี้ทำให้ทราบว่า ตัวพรานนั้นผู้ที่แสดงจะต้องครอบหน้าที่เรียกว่าหน้าพรานและมีหลายบทบาท เช่น เป็นตัวบอกเรื่อง เป็นตัวประกอบในพิธีเฉี่ยนรูปหรือเฉี่ยนพราย พิธีนี้เป็นพิธีที่โนรากระทำกันในมหกรรมโนราแข่งเพื่อข่มขวัญคู่ต่อสู้ หรือศัตรูให้พ่ายแพ้ในการแข่งขันครั้งนั้น ผู้ที่ประกอบพิธีนี้คือ ครูหมอโนรา และเมื่อเสร็จพิธีนี้แล้วจะมีการรำขอเทริด นอกจากนี้ตัวพรานยังต้องรับบทเป็นตัวตลกด้วย โดยมีอุปกรณ์หลักที่ขาดมิได้นั่นคือ หน้าพราน และในบทความนี้ยังบอกอีกว่าตัวพรานในอดีตมี 3 ตัว คือ พรานบุญ พรานมือเหล็ก กับพรานมือไฟ และทั้ง 3 ชื่อที่กล่าวนี้จะเป็นตัวละครที่กล่าวในบทละครเรื่องพระสุธนมโนห์ราด้วย

---

[3]สัมภาษณ์ แปลก ชนะบาล, 17 กรกฎาคม 2537.

[4]สัมภาษณ์ อำนวย มุสิกวงศ์, 18 กรกฎาคม 2537.

"บทร้องและท่ารำของโนรา" โดยจิตร์ ฉิมพงษ์ หน้า 156 กล่าวว่า "ท่ารำของพรานนั้นเป็นท่ารำที่ตลก และแสดงออกถึงความมั่นคงในท่ารำ เครื่องดนตรีจะตีเครื่องหนักแน่น เช่น ตามทำนองเสียงของเครื่องดนตรีว่า ฉับ เทิง ฉับ ฉับ เทิง ฉับ ไปเรื่อย ๆ ท่ารำของพรานไม่มีท่าที่แน่นอนขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน แต่จะต้องมีพื้นฐานท่ารำดังนี้ ย่อตัวรำ หลังแอ่น ยื่นอกไปหน้ามาก ๆ ขณะรำใช้นิ้วมือข้างละสองนิ้วหรือนิ้วเดียว นิ้วอื่นกำไว้หมด การเดินอย่างรีบร้อนต้องเดินไปข้างหน้า 2 ก้าว และถอยหลัง 1 ก้าว ท่ารำของพรานมีแปลก ๆ ออกไป เช่น ทำให้ท้องป่องผิดปกติ อาจจะป่องออกไปทางซ้ายบ้าง ทางขวาบ้าง หรือทำให้ท้องเคลื่อนไหวเป็นคลื่นบ้าง"

จากบทความนี้ทำให้ทราบถึงท่ารำของพรานว่าเป็นท่าที่ไม่มีข้อกำหนดแน่นอนขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะนำเสนอ ตัวพรานบางคนที่สามารถเล่นหน้าท้องได้ก็พยายามฝึกเพื่อสร้างสรรค์ความตลก แต่บางท่านนั้นจะไม่มีหน้าท้องจึงเป็นเรื่องยากที่จะเสนอความตลกในรูปแบบนี้จึงคิดหาวิธีการอย่างอื่นมานำเสนอแทน เช่น กิริยาท่าทาง คำพูด หรือบทร้องที่เรียกว่า "บทขับพราน" นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงลักษณะของจังหวะดนตรีว่าจะต้องตีเสียงของจังหวะให้ฟังหนักแน่น สาเหตุที่กระทำเช่นนี้ผู้วิจัยคิดว่าเพื่อต้องการให้เข้ากับบุคลิกของพรานที่จะต้องรับหน้าที่หลายบทบาท ดังนั้นจึงต้องเป็นคนที่กระฉับกระเฉง ท่ารำจะต้องดูแล้วสนุก เสียงของจังหวะดนตรีก็ต้องให้ฟังแล้วครึกครื้นเหมาะสมกับการแสดงท่าทางด้วย

มโนหรานิบาต ฉบับวัดมัชฌิมาวาส สงขลา[5] โดยวิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา หน้า 312 ความว่า "โลมสั่งภรรยา เจ้าอยู่ข้างหลัง ระวังเคหา แขกไปใดมา รักษาจงดี ประตูหน้าต่าง อย่าเปิดบารกาง งะไว้ไม่ดี ค่โมยล้วงควัก ลอบลักของหนี หมันย่อมตัวดี แยกช่องย่องเบา สั่งแล้วทฤกษา ตกแต่งกายา นุ่งผ้าหนับเพลา ภับผ้าตาเขียว เกียวรัดคดเนา เสื่อสอดดุมเกลา หมท่องกลางป่า เหน็บพร้ามาแบก เกาทันดันแตก สภายแล่งดอกยา สอดเกือกหนังควาย เยี่ยงกรายออกมา เหน็บชายรั้งผ้า เพจจ้อนแล้วเดิร"

---

[5]วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา, มโนหรานิบาต ฉบับวัดมัชฌิมาวาส สงขลา (สงขลา : โรงพิมพ์จิงจิง, 2513), หน้า 312.

จากข้อความนี้ทำให้ทราบรายละเอียดเรื่องการแต่งกายของพรานบุญทฤกษา ซึ่งเป็นชื่อหนึ่งของพรานบุญ ในบทละครเรื่องพระสุธนมโนห์ราที่ใช้แสดงโดยทั่วไป ส่วนบุญทฤกษามีปรากฏในพระสุธนมโนห์ราบทเก่าที่มีในหนังสือ มโนหรานิบาต ฉบับวัดม้ชฌิมาวาส สงขลา และในบทละครที่กล่าวถึงนี้เป็นการอธิบายถึงความห่วงใยภรรยามีการสั่งเสียเรื่องสภาพความเป็นอยู่ของภรรยาที่บ้าน และในตอนหลังก็ได้อธิบายถึงลักษณะการแต่งกายของตัวพรานก่อนที่จะเข้าป่าว่าจะต้องมีการสวมเสื้อ นุ่งผ้าเป็นสนับเพลา (เข้าใจว่านุ่งผ้าโจงกระเบน) คาดเข็มขัด สะพายดอกเกาฑัณฑ์ ถือพร้าเป็นอาวุธ และสวมรองเท้าหนังควาย นอกจากนี้หนังสือเล่มนี้ยังมีบทความเรื่องอื่น ๆ ที่น่าสนใจของบทละครเรื่องพระสุธนมโนห์รา อีกมากแต่ไม่ขอกล่าวในที่นี้

โนรา[6] ของอุดม หนูทอง เป็นเอกสารประกอบการศึกษาเรื่อง "โนรา" มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ข้อมูลเกี่ยวกับโนราเอาไว้มิให้สูญหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลบอกเล่า ได้รวบรวมวิเคราะห์และเรียบเรียงเป็นตำราสำหรับใช้เป็นเอกสารค้นคว้าอ้างอิง ในหนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมเอาประวัติความเป็นมาของโนรา องค์ประกอบในการแสดงโนรา ธรรมเนียมที่สำคัญบางประการของโนรา การแสดงโนราเพื่อความบันเทิง โนราโรงครู บทกาศครูโนรา หลักทั่วไปในการรำและท่ารำของโนรา รูปแบบและการร้องกลอนโนรา โนราทำบท และโนราจับบทออกพราน ซึ่งในบทนี้ถือว่าเป็นบทสำคัญต่อการวิจัยครั้งนี้มากเพราะเป็นการกล่าวถึงตัวพรานในการแสดงโนราโดยตรง ข้อความส่วนนี้กล่าวว่า

"จับบทออกพรานเป็นธรรมเนียมการแสดงของโนราที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม คำว่า "จับบท" หมายถึงจับเอาเรื่องราวบทหรือตอนใดตอนหนึ่งของนิยายมาเล่นแบบละครตัวละครหลักที่เล่นมีเพียง 2 ตัว คือ โนราใหญ่ กับพรานและอาจมีตัวประกอบอีก 1-2 ตัว"

---

[6]อุดม หนูทอง, โนรา (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536) หน้า 7-240.

นอกจากนั้นหนังสือเล่มนี้ยังกล่าวถึงสายตระกูลโนราที่สำคัญ ๆ ของทางภาคใต้ พร้อมกับบอกสถานที่ในการติดต่อสืบหาอย่างละเอียด

สาเหตุที่ผู้วิจัยกล่าวถึงเอกสารฉบับนี้ เพราะเป็นเอกสารที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโนราไว้ค่อนข้างสมบูรณ์ ชี้นำได้หลายเรื่อง เช่น เรื่องการวางพื้นฐานความเข้าใจเรื่องโนรา เรื่องการจับบทออกพราน บทละครที่ใช้ในการจับบทออกพราน และเรื่องสายตระกูลโนรา

จากเอกสารที่กล่าวแล้วทั้งหมดแสดงให้เห็นว่าตัวพราน เป็นตัวละครที่สำคัญมีหลายหน้าที่ในการแสดงแต่ละครั้ง เช่น เป็นตัวบอกเรื่อง เป็นตัวตลก และเป็นตัวประกอบในบทบาทสมมติของการแสดงละคร ตัวพรานในอดีตเชื่อกันว่ามี 3 คน คือ พรานบุญเป็นหัวหน้า พรานมือเหล็ก กับพรานมือไฟ เป็นคู่หู แต่จากการศึกษาทำให้รู้ว่าตัวละครทั้ง 3 มีกล่าวเฉพาะในบทละครเรื่องพระสุธนมโนห์รา เท่านั้น ส่วนพรานที่แสดงตามปกติของคณะโนรานั้นจะใช้คนเดียว และมีชื่อเรียกตามชื่อของผู้ที่จะแสดงในค่ำคืนนั้น นอกจากนี้ตัวพรานยังมีลักษณะเฉพาะตัวอีกมากมาย เช่น การแต่งกาย การร่ายรำ วิธีการขับร้องบท ตลอดจนองค์ประกอบอื่น ๆ ตัวพรานยังมีอุปกรณ์สำคัญที่จะขาดมิได้นั่นคือ หน้าพราน โดยมี 2 แบบ คือ หน้าพรานผู้ เป็นสีแดง และหน้าพรานเมีย เป็นสีขาว หรือสีเนื้อ หน้าพรานถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคณะโนรา จะต้องมีของเซ่นไหว้เป็นประจำ

เพื่อให้การวิจัยเรื่องพรานโนรา มีความแจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยใคร่นำเสนอตำนานและมูลเหตุของการเกิดโนราเพื่อเป็นการวางพื้นฐานการเข้าใจไว้ดังนี้

ช่วงที่ 2 ตำนานโนรา

ตำนานการเกิดโนรานั้น มีที่มาหลายกระแสตามคำบอกเล่าของผู้รู้ทางด้านโนรา จากการสันนิษฐานของผู้เชี่ยวชาญได้นำระยะเวลา สถานที่ ตลอดจนเหตุผลอื่น ๆ มาวินิจฉัยพอจะสรุปได้เป็น 2 สาย คือ

สายที่ 1 เชื่อตามตำนานการเกิดของละครชาตรี[7] ฉบับกรมศิลปากร ปรากฏในหนังสือดนตรีและนาฏศิลป์ไทย หน้า 380-381 สรุปความว่า

---

[7]ธนิต อยู่โพธิ์, "ตำนานละครชาตรี", ใน ศิลปละครรำหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2531), หน้า 380-381.

"ท้าวทศวงศ์ นางสุวรรณดารา ครองกรุงศรีอยุธยา มีพระธิดาชื่อนวลทองสำลี ครั้นนางนวลทองสำลีเจริญวัย เทพยดาได้มาปฏิสนธิในครรภ์โดยที่นางมิได้มีสวามี ความทราบถึงท้าวทศวงศ์ จึงทรงให้โหรทำนาย ได้ความว่าชะตาบ้านเมืองจะบังเกิดนักเลงชาตรี ท้าวทศวงศ์เกรงจะอับอายแก่ชาวเมือง จึงให้เอานางลอยแพไปเสีย เทพยดาบันดาลให้แพไปติดเกาะสีชังแล้วเนรมิตศาลาให้นางอาศัยอยู่ เมื่อครรภ์ครบทศมาสก็ประสูติพระโอรส เทพยดานำดอกมณฑาสวรรค์มาชุบเป็นนางนมชื่อ แม่ศรีมาลา แล้วชุบแม่เพียน แม่เภา เป็นพี่เลี้ยง ต่อมานางศรีมาลาและพี่เลี้ยงได้พากุมารไปเที่ยวป่า ได้เห็นกินนรร่ายรำในสระอโนดาตนทีก็จดจำได้

เมื่อกุมารชันษาได้ 9 ปี เทพยดาให้นามว่า พระเทพสิงหร แล้วเทพยดาเอาศิลามาชุบเป็นพรานบุญ พร้อมกับชุบหน้ากากพรานให้ด้วย พรานบุญเล่นรำอยู่กับพระเทพสิงหรได้ขวบปีก็ชวนกันไปเที่ยวป่า ขณะนอนหลับใต้ต้นร้งในป่า เทพยดาลงมาบอกท่ารำให้ 12 ท่า มีท่าแม่ลาย ท่าเขาควาย ท่ากินนร ท่าจับระบำ ท่าลงฉาก ท่าฉากน้อย ท่าผาหลา ท่าบัวตูม ท่าบัวบาน ท่าบัวคลี่ ท่าบัวแย้ม และท่าแมงมุมชักใย ทั้งเนรมิตทับให้ 2 ใบ ชื่อน้ำตาตก นกเขาขัน เนรมิตกลองให้ใบหนึ่งชื่อ เภรีสุวรรณโลก แล้วชุบขุนศรัทธาขึ้นเป็นครูโนรา เมื่อเทพสิงหร และพรานบุญตื่นขึ้นเห็นขุนศรัทธา ทับ และกลอง ก็ยินดีชวนกันกลับศาลาที่พัก จากนั้นเทพยดาเนรมิตเรือให้ลำหนึ่ง บุคคลทั้งหมดจึงได้อาศัยเรือกลับอยุธยา เที่ยวเล่นรำจนลือกันทั่วว่า ชาตรีรำดีนัก ท้าวทศวงศ์จึงรับสั่งให้เข้าเฝ้า ทอดพระเนตรเห็นนางนวลสำลีก็ทรงจำได้ ตรัสถามความหนหลังแล้วโปรดปรานประทานเครื่องต้นให้เทพสิงหรใช้เล่นชาตรีด้วย"

สายที่ 2 เชื่อตำนานการเกิดของโนราที่มีในภาคใต้จากคำบอกเล่าของขุนอุปถัมภ์นรากร โนราวัด จันทร์เรือง และประวัติโนราฉบับนายช้อน ศิวายพราหมณ์ สรุปความว่า[8]

"พระยาสายฟ้าฟาดเป็นกษัตริย์ครองเมือง ๆ หนึ่ง มีชายาชื่อนางศรีมาลา มีธิดาชื่อ นวลทองสำลี วันหนึ่งนางนวลทองสำลีสุบินว่ามีเทพธิดามาร่ายรำให้ดู ท่ารำมี 12 ท่า มีดนตรีประโคม ได้แก่ กลอง ทับ โหม่ง ฉิ่ง ปี่ และแตระ นางให้ทำเครื่องดนตรีและ

---

[8]ภิญโญ จิตต์ธรรม, โนรา (คติชาวบ้านอันดับ 11) (สงขลา : วิทยาลัยครูสงขลา, 2529), หน้า 1-4.

หัดรำตามที่สุบินเป็นที่ครึกครื้นในปราสาท วันหนึ่งนางอยากเสวยเกสรบัวในสระหน้าวัง ครั้นนางกำนัลเก็บถวายให้เสวยนางก็ทรงครรภ์ แต่ยังคงเล่นรำอยู่ตามปกติ วันหนึ่งพระยาสายฟ้าฟาดเสด็จทอดพระเนตรการรำของธิดา เห็นนางทรงครรภ์จึงซักไซร้เอาความจริง ได้ความว่าเหตุเพราะเสวยเกสรบัว พระยาสายฟ้าฟาดไม่ทรงเชื่อ และทรงเห็นว่านางทำอัปยศ จึงรับสั่งให้เอานางลอยแพพร้อมด้วยสนมกำนัล 30 คน แพไปติดเกาะกะชัง นางจึงเอาเกาะนั้นเป็นที่อาศัยต่อมาได้ประสูติโอรส ทรงสอนให้โอรสรำโนราได้ชำนาญแล้วเล่าเรื่องแต่หนหลังให้ทราบ

ต่อมากุมารน้อยซึ่งเป็นโอรสนางนวลทองสำลี ได้โดยสารเรือพ่อค้าไปเที่ยวรำโนรายังเมืองพระอัยกา เรื่องเล่าลือไปถึงพระยาสายฟ้าฟาด พระยาสายฟ้าฟาดทรงปลอมพระองค์ไปดูโนราเห็นกุมารน้อยมีหน้าตาคล้ายพระธิดา จึงทรงสอบถามจนได้ความจริงว่าเป็นพระราชนัดดา จึงรับสั่งให้เข้าวังและให้อำมาตย์ไปรับนางนวลทองสำลีจากเกาะกะชัง แต่นางไม่ยอมกลับ พระยาสายฟ้าฟาดจึงกำชับให้จับมัดนำขึ้นเรือพามา ครั้นเรือมาถึงปากน้ำจะเข้าเมืองก็มีจระเข้ลอยขวางทางไว้ ลูกเรือจึงต้องปราบจระเข้ ครั้นนางเข้าเมืองแล้วพระยาสายฟ้าฟาดได้ทรงจัดพิธีรับขวัญขึ้นและให้มีการรำโนราในงานนี้ โดยประทานเครื่องต้นอันมี เทริด กำไลแขน ปั้นเหน่ง สังวาลย์พาดเฉียง 2 ข้าง ปีกนกแอ่น หางหงส์ สนับเพลา ฯลฯ ซึ่งเป็นเครื่องทรงของกษัตริย์ให้เป็นเครื่องแต่งตัวของโนรา และพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้แก่กุมารน้อยราชนัดดาเป็น ขุนศรีศรัทธา"

จากตำนานการเกิดของโนราที่กล่าวแล้ว ได้มีนักวิชาการแสดงความคิดเห็นพร้อมทั้งยกเหตุผลความเป็นไปได้โดยยึดเอาความคิดเห็นเชิงประวัติศาสตร์ก็ดี เชิงภูมิศาสตร์ในเรื่องสถานที่เกี่ยวข้องที่มีกล่าวอ้างในตำนานพร้อมทั้งเหตุผลส่วนตัวมาแสดงความคิดเห็นเพื่อยืนยันตำนานทั้ง 2 กระแสที่กล่าวแล้ว ดังนี้

เทพสารบรรพ 2[9] เขียนโดยเทวสาโร (นามแฝง) หน้า 1-22 ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นมาของโนราสรุปความว่า

"โนราเป็นการร่ายรำสำหรับบูชาเทพเจ้า พระอิศวร พระพรหม พระนารายณ์

---

[9] เทวสาโร (นามแฝง), เทพสารบรรณ 2 (พัทลุง : โรงพิมพ์สกุลไทย, 2508), หน้า 1-22.

ในศาสนาพราหมณ์ เมื่อพราหมณ์เข้าสู่ปักษ์ใต้จึงนำการละเล่นชนิดนี้เข้ามาด้วย เรื่องราวตามตำนานนั้นคงจะเกิดขึ้นราวสมัยพระเจ้าจันทรภาณุ เป็นช่วงที่มีการสถาปนาเมืองพัทลุงขึ้นที่บางแก้ว นามท้าวโกสินทร์ก็คือ พระเจ้าจันทรภาณุนั่นเอง ที่ได้พระนามนี้ก็ทรงสร้างพระแก้วมรกตซึ่งถือเป็นสมบัติอันยิ่งใหญ่ ส่วนนางอินทรกรณีย์ผู้เป็นชายาก็คือนางอินทิราณีนางพระยาเมืองสิงหล ซึ่งพระเจ้าจันทรภาณุได้มาเมื่อครั้งยกทัพไปตีเมืองสิงหล กษัตริย์ทั้ง 2 มีโอรสชื่อเทพสิงหรหรือศรีสิงหร มีธิดาชื่อศรีคงคาที่ได้ชื่อนี้สันนิษฐานว่าเธอคงประสูติกลางทะเลตอนเสด็จกลับจากสิงหล นางศรีคงคาผู้นี้ ตามประวัติว่าได้เสียสมรสกันเองกับบุตรเจ้านครชั้นผู้น้อย (เข้าใจว่าเป็นเชื้อสายมาทาง "คชรัฐ"ซึ่งตั้งเมืองบริเวณบ้านท่าแค อำเภอเมืองพัทลุงปัจจุบัน) ทำให้ท้าวโกสินทร์กริ้วมาก ประกอบกับพระเทพสิงหรก็มิได้ทรงใฝ่พระทัยในการปกครอง มัวหลงแต่ศิลปะการฟ้อนรำพระองค์จึงสั่งเนรเทศลอยแพโอรสธิดาไปพร้อมกัน แพไปติดที่เกาะสีสังข์ในทะเลสาบสงขลา ณ ที่นั้นนางศรีคงคาได้ประสูติบุตรชื่อ "ราม" และได้ฝึกให้บุตรได้หัดรำโนรา

ต่อมาพระเจ้าจันทรภาณุทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองขนานใหญ่ ทรงนิรโทษกรรมแก่โอรสธิดา พระเทพสิงหรจึงได้ครองเมืองที่เขานิพัทธสิงห์ (เขาพะโคะ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา) เป็นการสนองพระคุณพระบิดาและล้างมลทินที่กระทำมาก่อน ฝ่ายเจ้าชายราม พระเจ้าหลานเธอ ได้สร้างพระธาตุสัทธังพระ (วัดสทัง ต.หานโพธิ์ อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง) โดยมีเจ้าทองอยู่และนางศรีคงคาเป็นผู้สนับสนุน จากนั้นพระเจ้าจันทรภาณุโปรดเกล้าฯ ให้มีการแสดงโนราด้วยและได้ประทานบรรดาศักดิ์แก่พระเจ้าหลานเธอเป็น "ขุนศรีศรัทธา" ทั้งทรงอนุญาตให้ใช้เครื่องทรงสำหรับกษัตริย์แต่งตัวโนราได้ โนราก็ได้สืบเชื้อสายแต่นั้นมา"

จากความข้างต้น เทวสาโร ให้ความเห็นว่า โนราเป็นการร่ายรำสำหรับบูชาเทพเจ้า ในศาสนาพราหมณ์ ต่อมาได้เข้ามาสู่ภาคใต้ในสมัยพระเจ้าจันทรภาณุ เจ้าเมืองพัทลุงเก่า ซึ่งเป็นบางแก้วในปัจจุบัน มีชายาชื่อนางอินทิราณี มีโอรสชื่อเทพสิงหร ธิดาชื่อศรีคงคา นางศรีคงคาได้เสียสมรสกันเองกับเจ้าเมืองชั้นผู้น้อย ทำให้พระเจ้าจันทรภาณุกริ้ว ถึงสั่งเนรเทศลอยแพโอรสธิดา แพไปติดที่เกาะสีสังข์ (สีชัง) ในทะเลสาบสงขลา นางศรีคงคาประสูติโอรสชื่อ "ราม" ต่อมาโอรสธิดาได้รับนิรโทษกรรมจากบิดา ทั้งยังได้ประกาศบรรดาศักดิ์ให้พระนัดดาเป็น "ขุนศรัทธา" ทั้งทรงอนุญาตให้ใช้เครื่องทรงกษัตริย์แต่งตัวโนราได้

หน้า 159-174 ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับโนรา ความว่า

"เดิมเรียกโนราว่า "ชาตรี" มาก่อน คำว่า "ชาตรี" มีหลักฐานเก่าสุดอยู่ในโคลงกรมหมื่นศรีสุเรนทร์ (ทรงแต่งเรื่องพระบรมศพรัชกาลที่ 1) ว่า

ชาตรีตลุบตุบทิ้ง กลองโทน
รำสะบัดชัดเอวโอน อ่อนแปล้
คนกรับรับขยับโยน เสียงเย็น
ร้องเรื่องรถเสนแก้ ห่อขยุ้มยาโรย

แต่ชาตรีมีมาก่อนนั้นแล้ว และไม่เชื่อว่ารับมาจากอินเดีย หากแต่น่าจะมีการพัฒนาประสมประสานการละเล่นจากหลายแหล่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากกลุ่มเพชรบุรี-ศรีอยุธยา และให้น้ำหนักกับตำนานโนราชาตรีที่ว่า ขุนศรัทธาซึ่งเป็นตัวละครของพระเทพสิงหรได้พาละครจากอยุธยาไปหัดขึ้นในเมืองนครศรีธรรมราชเป็นครั้งแรก จนเป็นแบบแผนของโนราชาตรีสืบมา และชี้ว่าโนรากับละครโดยเฉพาะละครชาตรีของทางภาคกลาง (เพชรบุรี) มีลักษณะร่วมกันหลายอย่าง เช่นพิธีครอบเทริด ความเชื่อเกี่ยวกับเสากลางโรง เรื่องนายโรง ยืนเครื่อง เรื่องเล็บปลอม และชี้ว่าธรรมเนียมการสวมเทริดไม่พบในภาคใต้ในสมัยแรก ๆ แต่พบทางล้านนา อยุธยา การละเล่นในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์ก็สวมเทริด เหล่านี้คือเครื่องยืนยันว่าชาตรีเกิดขึ้นทางภาคกลาง แล้วแพร่กระจายลงสู่ภาคใต้ทีหลัง"

จากความคิดเห็นของสุจิตต์ วงษ์เทศ เชื่อว่าโนราเป็นการแสดงของไทยมิได้มาจากชาติอื่น โดยเริ่มเล่นกันในกลุ่มเพชรบุรี-ศรีอยุธยา แล้วต่อมา ขุนศรัทธาและพระเทพสิงหร ได้นำละครจากกรุงศรีอยุธยาไปเล่นในหัวเมืองภาคใต้ คือ เมืองนครศรีธรรมราช ทั้งมีหลักฐานชี้ชัดหลายอย่างดังกล่าวแล้วข้างต้น ดังนั้นความเห็นของสุจิตต์ วงษ์เทศเชื่อว่า โนราเกิดทางภาคกลางแล้วแพร่กระจายลงสู่ภาคใต้ทีหลัง

---

[10]สุจิตต์ วงษ์เทศ, ร้องรำทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ของชาวสยาม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมเณศ, 2532), หน้า 159-174.

วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี[11] ศาสตราจารย์ คุณหญิง พ.ต.หญิงผะอบ โปษะกฤษณะ หน้า 18-19 ได้วินิจฉัยประวัติของละครชาตรี ความว่า

"เป็นละครที่เก่าแก่มากของไทย เกิดขึ้นจากการนำเอาการขับร้องและระบำฟ้อนประกอบดนตรีไทยซึ่งมีอยู่เดิม มาผสมกับการแสดงละครแบบอินเดีย ซึ่งมีตัวละคร 3 ตัว คือนายโรง ตัวนางและตัวตลก และใช้ดนตรีเครื่องห้า สมัยโบราณละครชาตรีเป็นที่นิยมแพร่หลายทางภาคใต้ คงจะนิยมแสดงเรื่องพระสุธน-นางมโนห์รา จึงเรียกการแสดงประเภทนี้ว่า โนห์ราชาตรี ต่อมาละครชาตรีเข้ามาสู่ภาคกลางในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีและสมัยรัชกาลที่ 3 โดยลำดับทำให้เกิดความแพร่หลายสืบมา"

จากความเห็นของ พ.ต.หญิงผะอบ โปษะกฤษณะ สรุปว่าละครชาตรีเป็นละครที่เก่าแก่ เกิดขึ้นจากการขับร้อง และระบำรำฟ้อนประกอบดนตรี ผสมกับละครแบบอินเดีย ใช้ตัวละคร 3 ตัว คือ ตัวนายโรง ตัวนางและตัวตลก และใช้เครื่องดนตรี เครื่องห้า เริ่มเล่นกันในภาคใต้เรื่องที่นิยมแสดงคือ เรื่องพระสุธน-นางมโนห์รา และได้เข้ามาแพร่กระจายในภาคกลางเมื่อสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และสมัยรัชกาลที่ 3 ตามลำดับ

โนรา[12] โดยภิญโญ จิตต์ธรรม และเยี่ยมยง สุรกิจบรรหาร หน้า 19-31 ได้เสนอความเห็นการเกิดของโนราว่า

"โนราเกิดขึ้นประมาณ พ.ศ.1858-2051 ที่เมืองพัทลุงเก่า คือบางแก้วในปัจจุบัน เจ้าเมืองพัทลุงครั้งนั้นคือ พระยาสายฟ้าฟาด หรือท้าวโกสินทร์ มเหสีชื่อศรีมาลา หรืออินทรกรณีย์ ทั้งสองมีโอรสชื่อเทพสิงหร และธิดาชื่อนวลทองสำลีหรือศรีดงคา พระยาสายฟ้าฟาดได้หาราชครูให้สอนวิชาการร่ายรำให้แก่โอรสธิดา ผลปรากฏว่านางนวลทองสำลีรำได้ 12 ท่าอย่างคล่องแคล่ว แต่มีเรื่องน่าละอายเกิดขึ้น คือนางเกิดตั้งครรภ์โดยได้เสียกับพระเทพสิงหรผู้เป็นพี่ ส่วนราชครูก็ได้เสียกับสนมกำนัล พระยาสายฟ้าฟาดจึงสั่งให้เอา

---

[11]ผะอบ โปษะกฤษณะ, วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย กระทรวงศึกษาธิการ, 2523), หน้า 18-19.

[12]ภิญโญ จิตต์ธรรม, โนรา (คติชาวบ้านอันดับ 11) (สงขลา : วิทยาลัยครูสงขลา, 2529), หน้า 19-31.

หอสมุด
สถาบันราชภัฏ
นครศรีธรรมราช
ว
791.1072
ส377ร
2538
90275

ราชครูผูกคอถ่วงน้ำในย่านทะเลสาบสงขลา ส่วนโอรสและสนมกำนัลถูกลอยแพ แต่โชคดีแพไปติดที่บ้านกะชังบนเกาะใหญ่ กิ่งอำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา ปัจจุบัน จึงรอดชีวิต แล้วนางนวลทองสำลีก็คลอดบุตรชื่อทองอู่ เมื่อบุตรนางนวลทองสำลีโตขึ้นได้ฝึกร่ายรำจนมีโอกาสได้ไปเมืองพัทลุง ได้พบกับพระยาสายฟ้าฟาด ๆ ก็ยกโทษให้โอรส ธิดา ได้รับกลับเมือง และสนับสนุนให้เล่นโนราต่อไป ทั้งแต่งตั้งให้ทองอู่หลานชายเป็นขุนศรีศรัทธา"

จากความคิดเห็นของภิญโญ จิตต์ธรรม และเยี่ยมยง สุรกิจบรรหาร สรุปได้ว่า โนราเกิดขึ้นที่เมืองพัทลุงเก่า โดยมีเจ้าเมืองคือพระยาสายฟ้าฟาด มเหสีชื่อศรีมาลา โอรสชื่อเทพสิงหร ธิดาชื่อนวลทองสำลี ต่อมาได้ให้ราชครูมาสอนการร่ายรำจนนางนวลทองสำลีมีความชำนาญ แต่มีเรื่องน่าละอายเกิดขึ้นเพราะนางเกิดได้เสียกับพี่ชาย จึงได้ถูกลอยแพไปติดที่เกาะกะชัง บนเกาะใหญ่ ในกิ่งอำเภอกระแสสินธุ์ในปัจจุบัน และได้คลอดบุตรชื่อทองอู่ และได้ฝึกการร่ายรำให้กับลูกจนไปพบกับพระยาสายฟ้าฟาด และได้แต่งทองอู่หลานชายขึ้นเป็น "ขุนศรีศรัทธา"

"ชาตรี"และ"โนรา"ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้[13] โดยสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ หน้า 954-955,1804-1806 ให้ข้อมูลเพื่อวินิจฉัยตำนานการเกิดโนรา สรุปความว่า

"เดิมชาวภาคใต้เรียกโนราว่า "ชาตรี" เมื่อชาตรีแพร่หลายสู่ภาคกลาง ชาวภาคกลางเห็นว่ามีลักษณะใกล้ละครจึงเรียกกันว่าละครชาตรี ต่อมาชาตรีนิยมเล่นเรื่อง "มโนห์รา" จึงเรียกขานชื่อ "มโนห์รา" แทนชาตรี แล้วต่อมา "มโนห์รา" ก็กลายเป็น "โนรา" ตามความนิยมตัดทอนพยางค์ของภาษาถิ่นใต้ และลงความเห็นว่าโนราคงเกิดและพัฒนาขึ้นเป็นศิลปะชั้นสูงขึ้นบริเวณเมืองพัทลุงโบราณ มาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นอย่างน้อย แล้วต่อมามีการปรับประสานกันกับละครภาคกลาง โดยภาคกลางรับแบบแผนของโนราไปใช้ เช่น พิธีครอบละคร ภาคกลางจะใช้ขันสาครลายสิบสองนักษัตรให้ผู้ครอบรองนั่ง และอ้างบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอน "พระภะรตเบิกโรง" ทรงให้พระภะรตมุนีครูละครฟ้อนรำถวายเป็นเทวพลีเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์ ได้ทรงไว้ในบทเจรจาของพระภะรตว่า "เราจะรำให้เจ้า จงจำไว้ให้มั่น ถ้ารำได้ รำตามกันก็ยิ่งดี

---

[13]สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, "ชาตรี" และ "โนรา", ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 3, 5 (2529) : 954-955, 1804-1806.

เพราะท่าเหล่านี้เป็นท่าแบบละครโบราณ (ลุกขึ้นรำบทตามแบบไหว้ครูมโนห์รา)" แล้ว รำเพลงชมตลาด"

จากบทความนี้สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ให้ความเห็นว่าโนราเป็นการแสดงของทางภาคใต้ เดิมเรียกชาตรี ต่อมานิยมเล่นเรื่องมโนห์รา จึงเรียกมโนห์รา แทน ชาตรี แล้วกลายเป็นโนรา การแสดงโนราได้พัฒนาขึ้นเป็นศิลปะชั้นสูงที่เมืองพัทลุง ซึ่งตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยา แล้วต่อมาภาคกลางได้นำโนราไปเล่น โดยชี้หลักฐานยืนยันเรื่องขันสาครลายสิบสองนักษัตร ในพิธีครอบละครโดยใช้รองนั่งของครูผู้ทำพิธี สัญลักษณ์ดังกล่าวเป็นตราประจำเมืองของนครศรีธรรมราช และได้อ้างถึงบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอน พระภะรตเบิกโรงมาประกอบด้วย

จากข้อคิดเห็นของนักวิชาการที่กล่าวแล้วข้างต้นใคร่จะสรุปกรณีที่มาของโนราตามความคิดเห็นของผู้รู้ แบ่งได้เป็น 2 พวก พวกหนึ่งเห็นว่า โนราเกิดขึ้นทางภาคใต้แล้วแพร่ขึ้นสู่ภาคกลาง เป็นต้นแบบของละครไทยดังความเห็นของเยี่ยมยง สุรกิจบรรหาร ภิญโญ จิตต์ธรรม สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และพ.ต.หญิงผะอบ โปษะกฤษณะ อีกพวกหนึ่งเห็นว่าโนรารับสืบทอดมาจากภาคกลางแล้วแพร่ลงสู่ภาคใต้ ดังความเห็นของ สุจิตต์ วงษ์เทศ และจากการพิจารณาข้อมูลหลาย ๆ ด้าน อุดม หนูทอง ได้ตั้งข้อสังเกตสรุปความได้ดังนี้[14]

1. จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับโนราจะพบมากในบริเวณจังหวัดพัทลุง สงขลา นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อกับทะเลสาบสงขลา ส่วนจังหวัดที่อยู่ห่างทะเลสาบออกไป ผู้คนจะรู้เรื่องและปฏิบัติเจือจางกันลงไป เช่น จังหวัดชุมพร ข้อนี้ชวนให้คิดว่าโนราเกิดและรุ่งเรืองอยู่บริเวณรอบทะเลสาบสงขลามาก่อนแล้วแพร่กระจายสู่รอบนอก

2. จากบทไหว้ครูโนราเรียกว่า "บทกาศครู" ซึ่งใช้ร้องรำลึกถึงครูอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ปรากฏชื่อสถานที่และชื่อบุคคลซึ่งล้วนแต่อยู่ในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาทั้งสิ้น เช่น

---

[14]อุดม หนูทอง, โนรา (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536), หน้า 24-29.

"คลื่นซัดมิ่งมิตร ไปติดเกาะสีชัง
สาวน้อยร้อยชั่ง เคืองคั่งบิดร
จับระบำรำร่อน ที่ดอนเกาะใหญ่"

เกาะสีชังชื่อนี้ยังมีปัญหา หลายที่ในบทกาศครูเรียกว่า "เกาะศรีกะชัง "บ้าง" เกาะกะชัง" บ้าง และ "เกาะชัง" บ้าง เยี่ยมยง สุรกิจบรรหาร[15]กล่าวว่า คือบ้านกะชัง อยู่ในเกาะใหญ่ทางด้านเหนือ (ปัจจุบันเกาะใหญ่เป็นตำบลอยู่ในท้องที่ กิ่ง อ. กระแสสินธุ์ จ.สงขลา อยู่ริมทะเลสาบสงขลา) ส่วนสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์[16] กล่าวว่า เกาะที่กล่าวถึงคือแหลมชัน หรือแหลมกะชัง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเกาะใหญ่ในทะเลสาบสงขลา

3. ข้อมูลที่บางท่านนำมาประกอบเป็นเหตุผลว่า โนราได้รับอิทธิพลมาจากชาตรีของทางภาคกลาง อันได้แก่ธรรมเนียมในพิธีครอบ ซึ่งต้องปลูกโรงให้มีเสากลางโรง 1 เสา เรียกว่า เสามหาชัย หรือเสาพระเกตุ เสานี้พันผ้าแดง เป็นที่ผูกซองคลี และเป็นที่ประทับของพระวิสสุกรรม ซึ่งโนราก็ยึดถือธรรมเนียมนี้ด้วย[17] จากการสอบถามโนราอาวุโสทั้งหลาย ต่างก็ยืนยันตรงกันว่า โนราไม่มีธรรมเนียมและความเชื่อดังกล่าว เสาโรงโนราถ้าหุ้มผ้าแดงจะเนื่องมาจากการบนเอาไว้เท่านั้น คำว่าเสามหาชัย เสาพระเกตุ ซองคลี เสาที่สถิตของพระวิสสุกรรม โนราไม่เคยได้ยิน ไม่รู้จัก เรื่องดังกล่าวจึงเป็นธรรมเนียมของละครชาตรีทางภาคกลางมากกว่า

4. ในพิธีครอบละครของทางภาคกลาง ใช้ขันสาครลายสิบสองนักษัตรคว่ำไว้กลางโรงตรงหน้าพระ ให้ผู้เข้าพิธีครอบนั่ง ธรรมเนียมนี้น่าจะรับไปจากธรรมเนียมของโนราภาคใต้ เพราะในพิธีครอบเทริดของโนรา ก็มีธรรมเนียมเช่นที่กล่าวมา ซึ่งยังปฏิบัติกันจนทุกวันนี้ ที่สำคัญคือขันลายสิบสองนักษัตรนั้น เป็นสัญลักษณ์ของหัวเมืองที่ขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชโบราณ มี 12 หัวเมือง และแต่ละเมืองก็มีสัตว์เป็นตราประจำเมือง

---

[15]ภิญโญ จิตต์ธรรม, โนรา (สงขลา : วิทยาลัยครูสงขลา,2508), หน้า 27.

[16]สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, "โนรา", สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 5 (2529) : 1805.

[17]สุจิตต์ วงษ์เทศ, ร้องรำทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมเณศ, 2523), หน้า 168-169.

5. ความในพระภะรตเบิกโรง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว น่าจะมีข้อมูลส่วนหนึ่งที่เชื่อได้ว่า ท่ารำของโนราเป็นแบบแผนของท่ารำละครทางภาคกลาง ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเชี่ยวชาญในเรื่องการละครอย่างยิ่ง หากไม่ทรงมั่นพระทัยคงไม่ทรงกำหนดให้พระภะรตกล่าวแก่ศิษย์ว่า "เราจะรำ ให้เจ้าจงจำไว้ให้มั่น ถ้ารำได้ รำตามกันก็ยิ่งดี เพราะท่าเหล่านี้เป็นท่าแบบละครโบราณ(ลุกขึ้นรำบทตามแบบไหว้ครูมโนห์รา)"

จากตำนานการเกิดโนรา โดยสรุปจากข้อวินิจฉัยเรื่องโนราเชื่อว่าโนรามีที่มา 2 สาย

สายที่ 1 เชื่อว่าโนรามีต้นกำเนิดจากภาคใต้แล้วค่อยแพร่กระจายขึ้นไปในภาคกลาง โดยนำเหตุผลมาประกอบมากมาย อาทิ ชื่อสถานที่ ธรรมเนียมพิธีครอบครูละครของทางภาคกลาง และบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น นักวิชาการที่ให้ความสำคัญของสายนี้ได้แก่ เยี่ยมยง สุรกิจบรรหาร ภิญโญ จิตต์ธรรม สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และศาสตราจารย์ คุณหญิง พ.ต.หญิงผะอบ โปษะกฤษณะ

สายที่ 2 เชื่อว่าโนราเกิดขึ้นที่ภาคกลางโดยกลุ่มเพชรบุรี-ศรีอยุธยา แล้วจึงแพร่กระจายลงสู่ภาคใต้ ได้นำเหตุผลมาประกอบ เช่น พิธีครอบเทริด ความเชื่อเกี่ยวกับเสากลางโรง เรื่องนายโรงยืนเครื่อง และเรื่องเล็บปลอม นักวิชาการของสายนี้ได้แก่ สุจิตต์ วงศ์เทศ

บทสรุปเรื่องโนราว่าตำนานและที่มาของโนราเริ่มจากที่ไหนอย่างไร ไม่สามารถหาข้อยุติได้คงต้องอาศัยตำนานการเล่าขานที่มีมาแต่ดั้งเดิม บวกกับข้อวินิจฉัยของนักวิชาการที่กล่าวแล้วข้างต้นเป็นหลักเพื่อสืบค้นที่มาของผู้สนใจท่านอื่น เพื่อหาข้อยุติที่แน่นอน ส่วนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาที่ตัวพรานเป็นหลัก